

Motion till riksdagen 2005/06:A364

av **Bo Könberg m.fl. (fp)**

Äldre i arbetslivet

Motionen delad mellan flera utskott

Sammanfattning

Välfärden hotas av att antalet år i förvärvsarbete har sjunkit. Vi kan inte studera till 29, sluta arbeta vid 59 och förvänta oss bra pension till 81. Trettio års arbete räcker inte för att försörja oss i 81 år. Vi måste sannolikt räkna med att arbeta drygt hälften av livet.

Folkpartiet har medverkat i en avgörande reform för att göra det lönsamt för äldre att stanna kvar i arbetslivet, det nya pensionssystemet. Pensionssystemet präglas av raka rör mellan individens inbetalade avgifter och den pension man får. Ju mer man betalar in och ju senare man går i pension, desto mer får man i pensionskuvertet. Som exempel får den som arbetar till 67 i stället för till 65 års ålder ca 20 % mer i årlig pension resten av livet.

Detta var en avgörande reform för att få fler äldre i arbete. Men mycket återstår att göra, om inte Sverige om ett par decennier ska drabbas av en försörjningskris. Vi vill följande:

- Lagstifta mot diskriminering i arbetslivet.
- Införa en nationell handlingsplan för att undanröja de hinder som finns på arbetsmarknaden.
- Ge möjlighet att ta ut pension i förskott för fortbildning eller eget företagande.
- Göra arbetstiden mer flexibel, så att äldre lättare kan fortsätta arbeta.
- Reformera 45-årsregeln i LAS, så att äldre blir mer attraktiva att anställa.
- Höja lägsta ålder för uttag från privat pensionssparande och från avtalspensioner.
- Förbättra vård och rehabilitering så att äldre kan vara arbetsföra längre.

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen begär att regeringen återkommer till riksdagen med förslag till lagstiftning mot åldersdiskriminering i arbetslivet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en nationell handlingsplan för att undanröja hinder för äldres möjligheter att arbeta.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ta ut pension i förskott för att studera eller starta företag.¹
4. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag till ändring i lagen om anställningsskydd enligt vad som anförs i motionen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att göra det möjligt med tidsbegränsad anställning från 61 års ålder.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att låta åldersgränsen för rätten att inte bli uppsagd flyttas i takt med medellivslängdens ökning.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda en höjning av åldern för första uttag från privat pensionssparande och avtalspensioner.²
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avtalspensioner bör vara utformade enligt principerna för det offentliga pensionssystemet.²
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avskaffa formella åldersgränser.³

¹ Yrkande 3 hänvisat till SfU.

² Yrkandena 7 och 8 hänvisade till SkU.

³ Yrkande 9 hänvisat till SoU.

Bekämpa ålderismen!

Alla människor är olika, och det gäller även när vi blir äldre. En 75-åring kan vara minst lika vital och göra minst lika värdefulla insatser som en 50-åring. Men den svenska regeringen menar att det inte ska vara tillåtet för den som fyllt 70 år att sitta i en statlig bolagsstyrelse. Signalen i vårt land är tydlig – alla som fyllt 65 år ska ägna sig åt annat än produktivt arbete. På få sätt har det dominerande svenska kollektivistiska synsättet fått så stort genomslag som i synen på ålder. Här måste en förändring ske till ett mer liberalt synsätt – även äldre har rätt att behandlas och bedömas som individer och inte efter sitt födelseår.

Ålderism är ett begrepp som används för att beskriva diskriminering på grund av ålder. I länder som USA, Kanada och Australien är det ett etablerat juridiskt begrepp. Det finns i dagens svenska samhälle en rad negativa bilder av åldrandet och äldre människor som skapar grogrund för diskriminering.

Lagstiftning mot diskriminering i arbetslivet

Den diskriminering som finns märks framför allt i arbetslivet. Många lämnar arbetslivet ofrivilligt i förtid. Vi vet att det är främst äldre som får gå vid omorganiseringar och nedskärningar. Problemen ökar nu sannolikt ytterligare med det medfinansieringsansvar för sjukskrivningskostnaderna som arbetsgivarna har ålagts. Företagare i hela landet uppger att de nu är mer försiktiga med att anställa äldre och personer som varit sjuka mycket tidigare.

Ett exempel på nedvärdering av yrkeserfarenhet är att ledamöter i Socialstyrelsens vetenskapliga råd avpolletteras vid 65 år, därför att de då lämnar sin rutinverksamhet. De kan fortsätta att vara aktiva i forskningen och i internationellt vetenskapligt samarbete men anses ändå inte duga i det vetenskapliga rådet. Detta är betecknande för en inställning som är alltför spridd på olika håll. Lärare som fyllt 65 betraktas av kommunerna som för gamla. På arbetsgivarsidan är intresset för att anställa äldre tyvärr mycket lågt, näringslivet satsar hellre på yngre och har ofta svårt att värdera kunskaper och erfarenheter hos dem som varit med länge men ändå har krafterna kvar.

Att bli äldre innebär att i olika grad ha samlat erfarenheter från alla år med arbete, familj och fritidssysselsättningar. Här borde finnas kunskapskällor att ösa ur för yngre generationer. Så är det tyvärr inte. Att bli äldre är i dag alltför ofta att bli åsidosatt. Ingen frågar efter ens erfarenheter och kunskap. Men alla blir vinnare i ett samhälle som tar till vara de äldres kunskap och erfarenhet, inte minst arbetsgivarna.

Samtidigt ser vi att ett av de stora hoten mot den framtida välfärden är att relationstalet yrkesarbetande/pensionärer blir för lågt. Vi behöver helt enkelt arbeta längre för att kunna klara sjukvård, omsorg och goda pensioner. Det behövs mot den här bakgrunden lagstiftning mot åldersdiskriminering i arbetslivet. Regeringen bör återkomma med förslag till en sådan lagstiftning.

Fel! Okänt namn på

Nationell handlingsplan för att undanröja hinder

Det behövs också en nationell handlingsplan för att undanröja de hinder som finns på arbetsmarknaden för äldres möjligheter att arbeta. Vi anger här en rad reformförslag som bör ligga till grund för handlingsplanen.

En årslön på kontot

Alla människor borde ha ekonomiskt utrymme för att prova på något nytt. Det har tidigare funnits majoritet i Sveriges riksdag för ett individuellt kompetenssparande. Medel avsattes, men har sedan delvis använts till andra ändamål av den socialdemokratiska regeringen.

Folkpartiet tror på det livslånga lärandet. Vi tror på företagsamhet och egna initiativ. Ett sätt att underlätta detta är att göra det möjligt att disponera medel från den allmänna pensionen, avtalspension, privat pensionssparande och pensionsförsäkring för att ta en period mitt i livet när man studerar eller startar eget. Som mest ska man kunna ta ut en summa som motsvarar ett år av pensionstiden. Det innebär omkring 65 % av en årslön; summan varierar beroende på löneutveckling, avtal och hur mycket man har sparat privat. Eftersom inbetalningar till olika former av pension sker med obeskattade pengar ska pengarna beskattas när de tas ut.

Systemet ger en ökad flexibilitet för individen. Det är upp till var och en att bedöma om pensionspengarna räcker. Studier och eget företagande leder i många fall till ökade inkomster, vilket i så fall kan kompensera det uttag som har gjorts.

För den allmänna ålderspensionen vill vi nå en uppgörelse med de partier som tillsammans vårdar pensionssystemet, för att sedan be regeringen återkomma med förslag till lagändring. Regeringen bör då också lämna förslag till lagändring som gör det möjligt för de inblandade parterna att sluta nya avtal för avtalspensioner, privat pensionssparande och pensionsförsäkringar enligt detta förslag. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen.

Flexibel arbetstid

Många människor slits mellan familj, arbete och andra uppgifter, och detta är en av de många bidragande orsakerna till sjukskrivningar och till att det så småningom blir ett alltför tidigt utträde ur arbetslivet. För att minska dessa påfrestningar är det centralt att ge den enskilde mer makt över sin vardag.

Folkpartiet har därför föreslagit att den femte semesterveckan, inarbetad semester och eventuellt ytterligare lediga dagar ska kunna läggas i en timbank. Den som vill kan använda timbanken för att korta sin normalarbetstid under längre eller kortare perioder. Det ska vara möjligt att ta ut ledighet i enstaka timmar. Samtidigt ska det gå att ta ut tiden i timbanken som lön.

Fel! Okänt namn på

Lagen måste utformas så att arbetstiden kan läggas upp i en överenskommelse mellan den enskilde arbetstagaren och arbetsgivaren efter deras behov och önskemål.

Vi har yrkat på denna förändring i andra motioner och väljer att inte yrka på detta här också.

Turordningsregler

I dag räknas anställningstid efter 45 års ålder dubbelt ifall en turordningslista behöver göras vid uppsägning på grund av arbetsbrist. Bestämmelsen riskerar att öka motståndet mot att anställa medelålders och äldre personer som blivit arbetslösa eller behöver byta yrke.

Folkpartiet vill att 45-årsregeln lämnas oförändrad för den anställningstid som redan varit, samtidigt som regeln avskaffas helt för anställningstid under 2006 och framåt. Riksdagen bör begära att regeringen återkommer med förslag till sådan lagändring.

Tidsbegränsad anställning

Pensionsreformen innebar en flexibel pensionsålder från 61 och flexibelt uttag av hel- eller deltid, utan subventioner. Möjligheten att t.ex. ta ett deltidsarbete efter pension från det gamla jobbet försvåras dock starkt av att tidsbegränsad anställning inte är tillåten förrän från 67 år, annat än i de fall där det är fråga om projekt, tillfällig arbetsanhopning, vikariat eller liknande. Vi vill därför göra det möjligt med tidsbegränsad anställning från 61 års ålder. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Rätt att arbeta längre

En rätt att arbeta till 67 år utan att bli uppsagd på grund av åldern finns sedan januari 2003. Det skulle vara möjligt att ta ett steg till och låta 67-årsgränsen flyttas i takt med medellivslängdens ökning efter riksdagens beslut om pensionsreformen 1994. Sedan dess har den återstående medellivslängden vid födseln ökat med knappt ett halvår. Detta bör regeringen som sin mening ge regeringen till känna.

Uttag från privat pensionssparande

Lägst ålder för uttag från privat pensionssparande har sedan 1950 varit 55 år. Återstående medellivslängd vid 50 års ålder har sedan dess ökat med drygt fem och ett halvt år.

Normalt är det inte riksdagens sak att reglera hur folk förvaltar sitt sparande. Men i detta fall finns en avdragsrätt i skattelagstiftningen och det är

Fel! Okänt namn på

riksdagen som reglerar villkoren för denna avdragsrätt. Det finns tecken på att 55-årsgränsen bidrar till att tidigarelägga den faktiska pensionsåldern. Lägsta ålder för uttag bör därför höjas till 61 år, samma ålder som gäller för uttag av den allmänna pensionen. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Avtalspensioner

Vissa system för avtalspensioner är utformade så att de motverkar anställning av medelålders och äldre eller stimulerar tidig pensionering. Det gäller särskilt för personer med något högre inkomster, och avtal med sådana egenskaper finns främst på den privata tjänstemannasidan och – märkligt nog – hos staten själv som arbetsgivare.

Skattelagstiftningen ger avdragsrätt för tjänstepensioneringen enligt avtal på arbetsmarknaden. En tänkbar ändring är att endast medge avdrag för pensionsplaner där de grundläggande principerna är desamma som i det nya offentliga pensionssystemet.

Staten som arbetsgivare måste föregå med gott exempel och i fortsättningen se till att statliga avtalspensioner stimulerar till arbete. Detta bör regeringen som sin mening ge regeringen till känna.

Avskaffa formella åldersgränser

För ett fåtal yrken finns regler som kan tvinga dem som helst skulle vilja arbeta några år till att lämna yrkeslivet. Detta gäller för läkare och sjukgymnaster genom bestämmelser som sätter en åldersgräns för ersättning för vården av allmänna medel. Landstinget har möjlighet att utfärda dispens, vilket i praktiken blir en möjlighet att stoppa dem som arbetar utanför landstingets egen sjukvårdsorganisation.

Landstingets prövningsrätt ska tas bort. I stället ska Försäkringskassan efter 70 års ålder göra en prövning som endast ska avse vårdkvaliteten.

Regeringen bör också föregå med gott exempel genom att ta bort regler om åldersgränser för äldre i statliga styrelser m.m.

Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behåll hälsan längre

Att sjukskrivningarna och sjukpensionerna blivit så många fler är ett av de största hoten mot välfärden. Det leder ofta till att människor lämnar arbetslivet många år tidigare än de annars skulle ha gjort. Den genomsnittliga åldern för dem som beviljas förtidspension har sjunkit ned till omkring 50 år.

Folkpartiet har en lång rad förslag som är till för att minska antalet förtidspensioneringar, minska antalet långvariga sjukskrivningar, förebygga ohälsa, förkorta vårdköer och undvika onödiga väntetider för behandling. Bland de

Fel! Okänt namn på

förslag som mer direkt är inriktade på sjukvård och sjukförsäkring märks bl.a.:

- Husläkarsystem, för en primärvård som bättre förebygger långvariga sjukfall.
- Vårdregioner, en sammanslagning av landstingen och sjukförsäkringen till 6–10 regioner i landet. Vårdregionerna får ekonomiska incitament och resurser för att korta sjukskrivningarna och bedriva förebyggande hälsovård.
- Finansiell samordning, för lokala initiativ där sjukförsäkring, vård, arbetsförmedlingar och socialtjänst hjälps åt ekonomiskt och praktiskt med att få människor tillbaka i arbete.
- Rehabiliteringsgaranti som ger rätt att få den rehabilitering som Försäkringskassan har godkänt inom fyra veckor.
- Nationell vårdgaranti, för att hindra att onödiga väntetider förlänger sjukskrivningar.

Dessa förslag beskrivs närmare i Folkpartiets motion om ohälsan.

Stockholm den 4 oktober 2005

Bo Könberg (fp)

Linnéa Darell (fp)

Anne-Marie Ekström (fp)

Mauricio Rojas (fp)

Solveig Hellquist (fp)

Nyamko Sabuni (fp)